

Ծանադար յայտարարութիւն տուել տողըլ պիտի վճարէ 10 հազարաւ տառի համար 1 կուպէկ արծաթ: Յայտարարութիւնները տպւումն չայրէն, Ռուսերէն, Վրացերէն, Ֆրանսիարէն, Գերմաներէն եւ Թուրքերէն:

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

Սաստիկ, անողորմ անձնաբնույթները, թէ զրահանութեան թէ ուսումնարանի մէջ, թէ բէմի վերա, նշան է որ ազգը ընդունակ է փոխել, հրաժարել իր պահասութիւններէր, առաջադիմութիւն անել:

Միայն նոքա, որք ընդունակ չեն մազի չափ անգամ փոխելու, ընդունակ չեն կատարելազործվելու, միայն նոքա թշնամի են այդ փոխարար հասարակական միջոցի, — անձնաբնույթեան:

Այդ է պատճառը, որ պատուները այլքան ատոււմ են անձնաբնույթները:

Հիշիք է, մենք բաւական երկար ժամանակ հետեցինք նոքա օրինակին ու խրատներին:

Վերջապէս պէտք է հասկանանք, որ այն հասարակութիւնը, որ հրաժարուիմ է իրեն իրան քննութեան տակ դրել, նա ինքն իրան դատաւարութեամբ է յաւիտենական անշարժութեան, ուրեմն հասարակական մահվան:

Չը մոռանանք մի բան, որ մինչև այս վերջին ժամանակներս մեր ամենամեծ թշնամիները, — մենք ինքներս էինք:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ընթերցողը գուցէ յիշում է այն նկատողութիւն, որ մենք մեր էջերի մէջ տպել ենք մի գրքի մասին, որ հրատարակվեցաւ այդպիսի վերնագրով: „О существѣ національной индивидуальности“: Եւ ահա նորերումս մեր թիֆլիսի ուսու „Кавказъ“ լրագիրը արձակում է մեզ վերա կրակ ու բոց, — մի խօսքով այդպիսի հանգամանքներում գործ զրկող ձեւերի ունեցած որոտ ու կայծակ:

Մի պարոն, Պաւլէ Զախէսի անունով, աշխատում է ապացուցանել, որ մենք չը հասկացանք բրոշերի միտքը, եւ թաղանթով նորա մէջ նեղ և չնչին հայեացքներ ու նպատակներ: Որ քննած գրքի բովանդակութեան մէջ չը ճանաչելով գիտական նպատակը մեր միայն հետաքրքրվեցանք այն գործնական եղբայրացութիւններով, որ անում է հեղինակը, անցնելով ընդհանուր քննադատութիւններից այն մասնաւոր մտքին, թէ ինչ դեր է խաղում Ռուսաստանը Ասիայի մէջ: (Երես. 37, 38, և 39):

Բայց ինքն հեղինակը իր առաջաբանի մէջ այդպէս է ձևակերպում այն խնդիրը, որին նուիրած է նորա աշխատանքը: „Ինչ տեղ պիտի տանք, ասում է նա, պետութեան կողմվածքի մէջ այն բազմակերպ ազգագրական նիւթերին, որք դիպել են Կովկասի բազմազան և բազմաբնույթ ազգաբնակչութեան մէջ“:

Պատուելի պարոն, միթէ այդ չէ, ինչ որ մենք էլ ասում ենք մեր յօդածի մէջ, և միթէ այդտեղ նոյնպէս չէ խօսւում փոքր և մեծ ազգութիւնների փոխադարձ յարաբերութիւնների վերա:

Մեր պատուելի քննիչը աշխատում է իրան զարմացած ձևացնել, արտաբերելով մեր յօդվածից մի տեղ և շարելով նորա վերջը անթիւ հարցական և բացականչական նշանները: Իսկ այն տեղը շատ հասարակ է անմիջ է: Այդ այն տեղն է, որտեղ մենք ասում ենք թէ մայրենի լեզուն անհրաժեշտ պայման է ինքնուրոյն մտաւոր գործունէութեան համար, որովհետեւ, այժմ էլ աւելացնում ենք, մայրենի լեզուն, յարմարեցրած լինելով մարդի կազմվածքին, հնչողանքով է նորան իր կողմից յարմարեցնել իրան շրջապատող պայմաններին: Այդ միտքը, Կարլ-Յոսիայի յայտնած, ունէ շատ ազգակցութիւն և Կարլինի վարդապետութեան հետ:

Այդ միտքը մինչև այն աստիճանի արմատացած է մեր մէջ, որ երբ մենք կարդում ենք մի յօդված, որտեղ բացակայ է ինքնուրոյնութիւնը, — մենք համոզված ենք լինում, թէ հեղինակը իր մայրենի լեզվով չէ գրում:

Ի՞նչու, օրինակ, յատկացնել մեզ այնպիսի նախադասութիւն: „Ընդհանուր կրթութիւնը կախված է ամենից շատ փոքր ազգութիւններից, և պարտական է նոցա“:

Արտայայտելով մեր պատուելի քննիչի բարկութիւնը հասարակ բառերով, հետեւեալը կը լսենք. „Ի՞նչ դուք փոքր ազգեր, ինչպէս համարձակուիմ էք վերաբերել ձեզ այդ տեսակ մեծ նշանակութիւն կրթութեան մէջ“:

Խոցանց է մեզ, պարոն քննիչ, մենք այդպիսի բանի վերա չենք մտածել անգամ, և կամենում էինք միայն ապացուցանել, որ փոքր ազգութիւնների գոյութիւնը անհետ չէ անցնում մարդկութեան համար և որ նոքա էլ յաճախ նշանաւոր դեր են խաղում մարդկութեան առաջադիմութեան գործի մէջ:

Բայց ոչ որ չէ կարող հանգստացնել կայծակ նետող Արամազդին, և նա շարունակում է զայրացած:

„Նախ պէտք է ասած, որ ուսման դերը կրթութեան մէջ անհամեմատ նշանաւոր է, որովհետեւ նոքա կրկնով իրանց վերա մեծգոյական լուծը, սորանով ազատեցին ամբողջ Եւրոպան թաթարների նուաճողութիւնից“:

Կարձեալ խոցանց է մեզ, պարոն, մենք երբեք այսպիսի բան հերքած չենք, և հիմի էլ երբ սորա վերա եկաւ խօսքը, մենք հազար անգամ պատրաստ ենք ստորագրուել այդ ճշմարտութեան տակ: Բայց մենք մինչև հիմի չենք էլ մտածել սորա վերա խօսելու:

Եւ այժմ երբ խօսք ընկաւ այդ ճշմարտութեան վերա, մենք դարձեալ չենք տեսնում, ինչ կապ կայ սորա և այն մտքի մէջ, թէ փոքր ազգութիւնները պիտի հրաժարվեն իրանց մայրենի լեզուից, ինչպէս պահանջում է բրոշերի հեղինակը:

Արամազդի բարկութիւնը անասհամա է, և նա մեղադրելով մեզ որ մենք անվայել ենք վարվում, անուանելով մեր եղբայրակութիւնները անմիտ և անճիշդ, աւելացնում է, որ մեր դատողութիւնը ճշու ու սխալ է և յայտնում է մինչև անգամ մի տեղի մասին թէ. „բանի խօսք, այնքան սուտ“:

Եւ ի՞նչ է այդ հակասութեան պատճառը, ի՞նչ է պատճառը որ, մեզ յանդիմանելով թէ անվայել կերպով ենք վարվում, գրողը ինքն մեր վերաբերութեամբ նոյն է անում. — այդ երեւի այն պատճառով է, որ Արամազդը բարկանում է, — բայց... Jupiter, tu te faches, — n'aurais tu pas tort?...

„Արամազդ, դու բարկանում ես, չը լինի թէ դու մեղաւոր ես“:

ՆԱՄԱՆ ԾՈՎԱՏՈՂԻՑ

Այս գիւղը Եւրոպայի արեւելեան կողմումս քան և հինգ վերստ հեռավորութեամբ, Ամարասու վանքի մօտ է: Գիւղի դիրքը բաւականին զրաւի է պատած է այգիներով, օդը շատ խառակ է, այս և շրջակայ գիւղերի բնակացի զբոսայտ է անանձնապէս երկրագործութիւն, սոքա ցանում են միայն ցորեն, գարի կորէկ և հաճաք բայց բաւական վաւերութեամբ անասնոք են: Վարդապետի մէջ բոլորովին նորաձեւութիւն չէք տեսնել, սոքա գործում են այն, ինչ որ արել են իրանց հայրերը, պապերը և նախնաւորքը: Այս տարի վարանդու գաւառի բնակացի մեծ մասը սաստիկ վնասված են կարկտից, կան այնպիսի գիւղերայք, որոնց բնակիչներն իրանց տարեկան ուտելի հացն են ձնձել, ուր մնաց որ նոքա իրանց մնացեալ պահածութիւններն լցուցանելու համար ցորենան ծախին, այս խեղճերի գիւղի մէջ բոլորովին աննախանձելի է:

Բոժոժը այս գիւղի մօտ նմանապէս շատ անաշուղ է կել, ասում են որ կարկտից յետոյ կարծես թիւնի բոլոր տերեւները թունաւորվեցան, կարկտից վնասված տերեւները երբ կեցան չկրկնեցին արդէն երկրորդ օրը թափվում էին ցախից ու բարձրալի էին բոժոժ գործելու համար:

Մի ծերունի կին ասաց, (հիշ 1) վեր շատ ընդունակ ար խախը (օխ 2) դուս եկէն թափուր, Աստուծ թու 3) ըլլըրիկու տեղ, բռն բռնուր 4)

1), երբ 2), բոլոր-ամեն, 3), անձրև 4), կարկտ 5), համար:

Զգարկեց մեր տնիւրը քննելու մընար 5) թափը մին էրիւ տարէ էլ ըստի ընդնէ, Թափը դու պը-տընար մեր գլխէն էլ կը թափվէ“:

Այս գիւղերի բնակացի մոտաւոր լուսաւորութեան համար միայն կարող եմ ասել, որ այս տեղերում ուսումնարան չը կայ, գիւղացիք իրանց երեխայք ուղարկում են Եւրոպայի քաղաքը ուսում տալի մասին, և հարկէ դրա միայն հարուստներն են, իսկ աղքատ դասը մնում է անգրագետ:

Քանի որ սորանից առաջ Հերհեր գիւղում բաւականին մարդիկ են փախել խօլերայից, բժշկական օգնութիւն հասցնողն կել է մի սփրիչ, որ զխաւորապէս արին է բաց թողել հիւանդից. անունն է թէ և ոչ մի հիւանդ այդ հնարքից չառողջացաւ: Այս քան. միւս նամակս կը լինի Եւրոպայի քաղաքից որտեղ ուղարկուիմ վաղը:

Աղէքսանդր Մէլիք-Փայաշեան:
28 օգոստոսի

ՆԱՄԱՆ ԱՌԻՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սրանից չորս տարի յառաջ մեր իգիւրի գիւղում ամենին ուսումնարանի նշան անգամ չկար, իգիւրի մասերի Հմայեակ վարդապետը ցանկում և միանգամայն մեծ պարտք համարելով եկաւ մեր իգիւր գիւղը 1869 թուականին յայտնեց մեր իգիւր հայ հասարակութեանը որ ինքը ձրիապէս կղատարարակ տեղւոյն հայ ազգի մանուկներին, եթէ նոքա խոտտանան իրան միայն հայր և զգեստի վարձ, տալ տարեկան: Ժողովուրդը սիրով ընդունեց, վարդապետի առաջադրութիւնը, երբ ուսումնարանին սկզբնաւորութիւն և հոգաբարձուաց ընտրութիւն եղաւ, Հմայեակ վարդապետին իրանց ինքնակամ յօժարութեամբ տարեկան մի հարկը մանկէ հայր և զգեստի վարձ նշանակելին վերաւորեց և հոգաբարձուաց ստորագրութեամբ Հմայեակ վարդապետը իւր կարողութիւնէն աւելի անը արաւ ուսումնարանի ներքին և արտաքին բարեկարգութեան համար. նա ոչ միայն ուսումնարանի վերակազմութեան և դասատուութեան պաշտօնը վարում էր, այլ և աշխատում էր եկեղեցու բարեկարգութեան և: Այսպէս մի ժամանակ աշխատութեամբ իւր պաշտօնները ժողովութեամբ կատարում էր: Բարեկամատակ վարդապետը նկատելով որ ուսումնարանին հարկւոր է եկամտից աղբիւրներ, որպէս զի նորա հաստատութիւնը յարատւութիւն ունենայ, ժողովուրդը վճարեց որ դիւղ կշտորի (ղանթարի) մասվաճառութեան, զինվածաւորութեան մարտը, և եկեղեցական հազար երեք հարկը մանկէ ստիկոսը գործածուի ուսումնարանի հարկաւորութեանը պիտուից վերայ, և իրեալ արդիւնքների աղբիւրներն կապակա տրուեցաւ:

Հայտնելով մեր ուսումնարանին տարեկան հազար մանկէ չափ արդիւնք ունեցաւ, և մի կանոնաւոր տոմար վերատեսի վախճանցամբ հոգաբարձուաց զրուցեալ արդիւնքը ծախքը: Ուսումնարանի աշակերտաց ծնողքից ըստ չափու կարողութեան տարեկան թօյակ ստացաւ. մեր ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը, այնպէս որ ուսումնարանը իւր պիտուից հոգաւ զինքն ինքն մի ժամանակը դրամից զլուխ յիտ գցել: Սրանից յետոյ ինչեւ բարենախանձ վարդապետը աշխատեց մի ընկերութիւն կազմել որպէս որ հաստատեց յարմար կանոնաւորութեամբ և պայմանաւ. այն ընկերութեան նըպատակն էր մի ժամանակից յետոյ, երբ բաւականին դրամաւորութեան պատրաստութիւն իւրեւրում մի ընթերցարան հաստատուի կիրակի օրերում ժողովուրդը այնտեղ գումարելով օրքան կարելի է ընթերցանութեամբ և ուսնիւրութեամբ պարագրւին: Մեր իգիւրի որ մի ժամանակ խորին արգիւրութեան մէջ էր խորհրատիւր 1869 թուականին սկսեալ մեծ փոփոխութեան տակ ընկաւ: Զեւին ուսմիկ մարդը բերնից լուսաւորութեան բարձր կենտրոն: Ուսումնարանի աշակերտաց թիւը, սեթ ուսնէն աւելի կլինէր, երկու լեզու դաս կարուէր „ուսնելն և հայերէն“: Ուսումնարանի համար նոյնպէս կանոնաւորութիւն և դասատուութեան աւարկայից ցուցակ գրուեցաւ: Մինչդեռ ինչեւ վարդապետը արիւղանութեամբ իւր նպատակը յաւաճ կտանէր, մի քանի անընդհատ անձինք չիւրթութիւն գցելով հասարակութեան մէջ, ասում էին թէ կշտորի ու մասվաճառութեան մարտը կարող է շատ վնասներ պատճառել մեզ: Աշխատելին այն չարագրիւ անձինք շատերի սիրտը պղծեցին, մեր ժողովուրդը լինելով քանակից Միւս կողմէն հոգաբարձութիւնը իւր պաշտօնի մէջ կիւղեւար: Եւ քանի դեռ ժողովութեան լուսնութիւնը սաստկացաւ, վարդապետը իւր դատարարութեանը կշտորեցաւ: Բայց հոգաբարձուաց ծուլութեան համար վարդապետը չկարողացաւ մի դարման տանել: Ինչ արեւելի և վնասելի հայրենի կար, բոլորը երեսիւ լիւրջ մեղ: Շատ մարդ ուսումնարանի համար ստորա-

գրութեամբ գրամներ խօստացել էր, ասող չեղաւ, և բացի այդ հայրենիքի անկանոնութիւնը, վարձարանի համար հարկաւոր եղած բաները գնող, անող չեղաւ: Վարդապետը չկարողանալով մտանալ իրեան խոստացած տարեկան հարկը մտանկէն, ստիպուած էր պարտքով ապրել: Մինչև խոլութիւններն աւելի սաստկանալով, վարդապետը յուսահատուեցաւ և թողեց վարձարանը: Նորանից յետոյ ուսումնարանը խանգարուեցաւ իսպառ, աշակերտը դաս տուող չլինելու համար, ցրուեցան, և վարձարանը մնաց իսպառ ամայի գրութեան մէջ: Կարձեալ վարդապետի սիրտը ցաւելով մեր իգիւրի ուսումնարանի համար, իւր յաճախ երթեկութեամբ հոգաբարձուաց կարողութիւնը որ այն ազգօգուտ գործը իսպառ խափանելու տեղից չտան, երբոր ուսումնարանն բաւականին արդիւնք ունի: Նոցա շատ թախանձելով ու յորդորելով կարողացաւ քիչ շատ համոզել հոգաբարձուաց և բերել տուաւ իրիչ անունով երկուստարգ վարձապետին, նրան փոքր ուժեղով ընդունել տուեց հայրենի լեզուի միայն դաս տալ, սակայն հոգաբարձուաց ծուլութիւնը միանգամայն հաստատ մնաց: Ուրեմն ամիսի չափ էս խեղճ վարձապետը, պաշտօն վարեց, և հոգաբարձուաց ծուլութիւնը մէկը ուսումնարանն ու կոնքեցին, թէ պէտ աշակերտներ կային յիտունի չափ, բայց նրանց ծնողք այն մտքը յանձնել էին ուսումնարանին, որ իրանց զլինել հեռանալով ազատ լինին նրանց զարմաղալից: Պատահեցաւ որ խեղճ վարձապետը ուսումնարանին վաղեմի օղի ներդրութեանն տկարացաւ, և կամեցաւ իւր հայրենիքը գնալ: Ուստի գրաւոր եղանակաւ յայտնեց հոգաբարձութեանը, որ ինքը չի կարողանում վարձապետութեան պաշտօն վարել: Իսկ հոգաբարձութիւնը խից նորա ձին իբրեւ տուգանք, և այնպէս ճանապարհ գրեց:

20-ին օգոստոսի Միւրաշ Դատարանաց

ՆԱՄԱՆ ԱՌԻՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Միւրաշ Դատարանի № 30 և 119 երևին, Ազգային ամենակարեւոր լուրերից մինը կարդալով պարզեւ համարում իմ ջորհակալութիւնը Հայաստանի Մեղրիկ յայտնել այդպիսի մեծակշիռ յօդուածները անպայաղ հրատարակելու համար, որք հասարակութեան և ընդհանուր Ազգի նիւթական, բարոյական և մտաւորական զարգացման նկատմամբ շատ կարեւոր են, և խորհուրդ եմ տալիս իրան որ այդպիսի յօդուածներ հրատարակելիս, այս ծանուցումն եւ չմոռանայ անել թէ, այս տարի շատ երաշտային լինելով, ծաղիկները չորցած, Հ. Միւրաշ էլ մեղր չլինելու համար հիմի չէ ճարում: Նոցա մէջ, ուստի, սովորուել չմոռնելու նկատմամբ ստիպուած է ժամհանու և դարչին որոններից քաղել իր անունը: ... ուրեմն կենդանի մեղր փոխանակ չեղիլ քո լինիք:

Իսկ ինչ պ. Ս. Արմիւրեանցին կկերպերին, չենք կարող մեր ջորհակալութիւնը չայտնել հրապարակաւ, որ իրեւ ճարտար և արդարադատ ճատագով իմ և պ. Վ. հասարակական մէջ անցած իրողութիւնը ճարտար ու գեղեցիկ նկարագրելով մեզանից հին արդար և հին մեղաւոր լինելն Միւրաշի ընթերցողաց ճանաչանելու նկատմամբ, ամենայն իրաւամբ զիւում է զարդոյի Մեծապատիւ Հոգաբարձուաց, այսպէս ասելով. „Մեծայայտ եմ, որ Մեծապատիւ Հոգաբարձութիւնը, ըստ իւր ստող դատողութեան և արդարալի վճառատութեան, անկողնաւոր հոգով կհատուցանէ, որում զպարտաւ, պարտաւ և որում զպատիւ, պատիւն“: Մենք բոլորովին պարտաւոր ենք համարում մեզ յայտնել ըստ ցանկութեան պ. Ս. Արմիւրեանցի ազգային օրագրաց միջոցաւ, Մեղրիկ ընթերցող պարոններուն, որ Հոգաբարձութիւնը, ասող զատողութեամբ և արդարալի վճառատութեամբ, նա մասնաւոր անկողնաւոր հոգով հատուց“ որում զպարտաւ, պարտաւ և որում զպարտիւ, պատիւն“: Այս կնշանակի արձակեց պ. Վ. հասարակական, որ ըստ ճարտարախօսին Արմիւրեանցի, մի շատ հեղ, մարդկային իրաւունքը ճանաչող, դատարարութեանն ամենակարեւորագոյն ծաղիկն էլ անցած, բայց ճակի քաղաքավարի հրեղենց անըզգալալի կերպիւ յատակի վերայ ընկնող միով բանիւ շատ զոյն զզոյն յատկութիւններով, զարդարեալ մարդ էր, սակայն և այնպէս Հոգաբարձութիւնը ինչպիսի նորա անկողնաւորութեան և անանց մի կաթիլ արուստնք թափելու, ուրախ խոջիւ և արդար դատողութեամբ ու անկողնաւոր ուղով ի բաց հանեց: ... Այլ և հարկ համարել իբրեւ պատիւ ծով մարդկանց պ. Ս. Արմիւրեանցի գեղեցիկ և սարսափելի յատկութիւններով նկարագրած բնունակաւ և ճշողութիւն սիրող ճեպին պահպանել:

Հոկտ. 2-ին, 1872 Ս. Բէգ-Նազարեանց

Խմբագիր—Հրատարակող Գ. ր ի գ ո ր Ա. ր ծ ր ո լ Ն ի